

modern globalization processes international cultural dialogue strengthens mutual understanding between peoples and provides opportunities for better knowledge of their own national identity; that the mutual cultural influence is reflected primarily in the field of art, means – in the field that can easily and quickly combine the experience of different cultures.

It is revealed that the globalization dimensions development of musical culture of the East are the growth of its interaction with the West, the gradual disappearance of the former conceptual disunity of East and West communities, denial of Eurocentrism, striving for unity, common existence, not opposition; the difference between the cultures of the West (as emphasizing the sovereignty of the creative personality and the dominance of its rational worldview, freedom in creative manifestations) and the East (where the dimension of personality is the depth of experiences and ideas about the mysterious foundations of existence and self-understanding). It is concluded that the defining features of a civilization change depending on what becomes more important in each particular period of history. Thus, we can speak not of the Westernization of the East or the Orientalization of the West, but of their interpenetration. On the way to creating a universal world culture, it is not standardization and totality that is envisaged, but the removal of barriers between the aspiring cultures of East and West.

Key words: *globalization, globalization dimensions, East and West communities, international cultural dialogue, Chinese music art.*

Стаття поступила до редакції 04.01.2020, прийнята до друку 04.02.2020.

УДК 78.27

DOI: <https://doi.org/10.33398/2310-0583.2020.46.389.397>

Антоніна Чубак, Ольга Катрич

ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ ЗРІЛОСТІ КОМПОЗИТОРА: ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Чубак Антоніна Андріївна – кандидат мистецтвознавства, Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, Львів (Україна). E-mail: kot_tonya@ukr.net
ORCID 0000-0003-1207-312X

Катрич Ольга Тарасівна – кандидат мистецтвознавства, професор, Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, Львів (Україна). E-mail: olya.katrych@gmail.com
ORCID 0000-0002-2222-1993

Феномен творчої зрілості композитора: типологічні аспекти

Пропонована стаття, базуючись на ідеях «вікового музикознавства», започаткованого Наталією Савицькою, демонструє якісно новий підхід до трактування складного та дихотомічного явища творчої зрілості композитора. Беручи до уваги концепцію В. Бобровського, задекларовану вченим у праці «Функціональні основи музичної форми», пропонується власна типологія феномена композиторської зрілості. До першої групи вважаємо за доцільне віднести митців, драматургію життєвого шляху яких можна трактувати як хвилеподібну. Якщо ранній період їх творчості проходив переважно під знаком учнівства, то впродовж періоду творчого розквіту ці композитори демонструють максимальну повноту вияву мистецької індивідуальності. Яскравим прикладом є творчість Й. Брамса, яка на щаблі зрілості знайшла своє найбільш органічне втілення у симфонічних жанрах – квінтесенції його зрілого стилю. До другої групи (крецендуючий тип) віднесемо митців, чий життєтворча драматургія, після тривалого та невпинного сходження до вершини і досягнення очікуваної кульмінаційної фази, обривається з різних причин – смерть, недуга, психоемоційне вичерпання. Зразковою в даному контексті вважаємо постать Р. Шумана, досягнення зрілого професіоналізму якого можна порівняти зі стрімким злетом на пік гірської вершини. Третя група характеризується відсутністю учнівської фази. Тут йдеться про когорту композиторів-вундеркіндів, чий феноменальний талант був позбавлений учнівських пошуків. В контексті міркувань про незмінність та стабільність індивідуального композиторського стилю показовою є постать Ф. Мендельсона, який вже у 17 років створив свій перший повністю зрілий опус – увертюру до «Сну літньої ночі», після чого стиль композитора впродовж усього життя практично не змінювався, що дозволяє розглядати його творчу зрілість як широке акмічне плато.

Ключові слова: *творча зрілість, композиторська особистість, типологія, драматургія життєтворчого шляху.*

Постановка проблеми. Творча зрілість композитора — надзвичайно складний феномен, який виходить далеко за межі звичних закономірностей періодизаційного процесу. Радше це певна міра вияву креативного потенціалу, що виявляється у повноті реалізації особистісних інтенцій. Однією з сутнісних характеристик композиторської зрілості є дихотомна єдність її параметрів, адже поряд з хрестоматійними уявленнями про зрілість як центральний етап мистецького життєздійснення, важливу роль відіграють її аксіологічні параметри, які увиразнюються художньо-ціннісними

характеристиками. В своїх міркуваннях вважаємо, що зрілість не є «пунктом призначення», де настає стабільність, радше це процес активного розвитку та руху вперед, стремління до самовдосконалення.

Композиторську зрілість творять водночас як стильові, так і позастильові параметри. До позастильових відносимо детермінанти, пов'язані з самим автором, а саме: його фізіологічні та психологічні особливості, соціально-особистісні якості, професійний склад, система художніх та естетичних орієнтацій та установок, життєвий досвід, зрештою — все, що творить його індивідуальність. Всі ці фактори мають безпосередній вплив на екзистенційний вимір композиторської особистості, специфіку творчого процесу та творчу продуктивність. Зрештою, впливають вони і на формування зрілого композиторського стилю, адже все те, що є, по суті, умовами творчості, не може не отримувати свого чіткого віддзеркалення у музиці та її стилі. Важливим методологічним кроком на шляху до розбудови концепції вікового музикознавства стало звернення до ансамблю гуманітарних дисциплін, зорієнтованих на суб'єктивну парадигму. Антропология, креативна та вікова психология, акмеология та біографіка виступили у ролі своєрідних лінз, що багатократно збільшили найделікатніші риси екзистенції та художньої свідомості представників музичного цеху і дали змогу розміркувати про позастильові фактори їх творчої зрілості.

Аналіз досліджень і публікацій. Психологічні основи сучасного українського музикознавства були закладені Наталією Савицькою, яка у своїй монографії «Хронос композиторської життєтворчості» [2] підсумувала та увиразнила багаторічні спостереження з приводу феномена композиторської особистості в аспекті впливу динаміки вікових змін на еволюційний процес. У її праці акцент зроблений на унікальності й неповторності пізнього етапу мистецького становлення. В своїх міркуваннях Н. Савицька доводить неабияку значущість універсалії віку як принципу, що відображає процес розвитку від народження до смерті і виступає одним з критеріїв психо-фізичної, духовної, особистісно-креативної та професійної зрілості композитора. В лоні заманіфестованого Н. Савицькою «вікового музикознавства» активно працює Наталія Туровська. В епіцентрі її досліджень [3] — ранній період композиторської творчості. Концептуальною основою її наукових розвідок є поглиблене вивчення психологічних та креативних вимірів

початкового етапу мистецького становлення композитора. Центральний, зрілий період композиторської життєтворчості, є об'єктом наукових зацікавлень одного з авторів пропонованої статті [4].

Метою пропонованої статті є типологізація феномена творчої зрілості композитора в світлі вищезгаданих наукових ідей.

Виклад основного матеріалу. Зрілість як певна життєва фаза є результатом максимальної і тривалої (свідомої і підсвідомої) напруги духовних сил, гостроти інтелекту та емоційної сфери. Як вважає Ж. Марітен, «людина - істота трансцендуюча, яка весь час виходить за межі встановленого» [3, с. 221]. Подібну думку висловлює і М. Мамардашвілі: «Людина не створена природою та еволюцією, людина ... знову і знову відтворюється Історією за участю її індивідуальних зусиль» [2, с. 58].

Сенс людського існування полягає у максимальній реалізації власного енергетичного та креативного потенціалу як запоруки щасливого життя, гармонії з собою та оточуючим світом. Рефлексуючи над цією проблемою, Е. Фром констатує: «У людини немає іншого шляху до єдності із світом і водночас єдності із самим собою, окрім плідного використання своїх сил» [6, с. 276].

Найчастіше на сценарій людського життя може бути екстрапольована драма, адже саме вона відтворює подієву фабулу через гостроту буттєвих ситуацій, міжособистісні стосунки, динаміку психологічних переживань та вчинків. Перефразовуючи відоме висловлювання В. Шекспіра, можемо стверджувати, що кожна людина є головним героєм унікального сценарію під назвою «власне життя».

Окреслимо ті властивості музичної драматургії, які безпосередньо корелюються з перебігом людського життя. Перш за все маємо на увазі фазність, стадіальність, циклічність. Послідовність етапів розвитку, притаманну музичному твору, знаходимо і у драматичній п'єсі: це експозиція, зав'язка, розвиток, спрямований до кульмінації, розв'язка. Хоча перші два етапи є принципово важливими для формування майбутньої подієвої фабули, в контексті даного дослідження нас більше цікавлять два наступних. Етап розвитку можна порівняти із своєрідним «полем бою», де відбуваються найбільш важливі сюжетні перипетії, щоправда, у різних творах вони розгортаються по-різному. Найчастіше етап сходження до вершини є найбільш масштабним за часовою

тривалістю, хоча можливі і короткі, подібні до блискавки, спалахи енергопотенціалу мистецької особистості на шляху до вершини. Завершальний етап є продовженням і закріпленням досягнутої зрілості, переоцінкою етичних та естетичних цінностей минулого, підсумком усього здійсненого.

Період зрілості та власне зона акме безпосередньо кореспондує з третім та четвертим етапами драматургії музичного твору (розвиток та кульмінація). Чіткі паралелі можемо провести як в часовому масштабі (в обох випадках це найдовша стадія), так і в сенсі наповненості подіями, рефлексіями, внутрішніми та зовнішніми конфліктами. Доречно згадати в даному контексті монографію Н.Савицької «Хронос композиторської життєтворчості» [4]. В одному з розділів автор вводить у науковий обіг поняття «біографічний сценарій», подає його детальне обґрунтування, пропонує типологію. Аналогії з життям творчої особистості полягають у тому, що і драматургічний, і біографічний сценарії структуруються подібно до драматичної п'єси, яка має початок, середину та розв'язку. І все ж, «на відміну від життєвого шляху, біографічний сценарій... оминає ретельну хронологію фактів, надаючи виразної сюжетної форми минулому з акцентом на найвизначніших подіях. Їх послідовність є лише відносно передбачуваною, як в драматичних п'єсах з гостро закрученою інтригою, причому, головний герой виступає режисером власної життєвої фабули...» [4, с. 214].

Керуючись теоріями музичної драматургії, спробуємо запропонувати *типологію творчої зрілості*, як поглиблення гіпотези В. Бобровського, окресленої ним у монографії «Функційні основи музичної форми» [1]. Отже, тип драматургії може бути: *хвилеподібним* – тобто таким, що містить 3 важливі компоненти: початок – кульмінацію – спад; *висхідним* – тобто таким, що спрямований до кульмінації (так звана «крещендуюча хвиля»).

Якщо співвіднести окреслені типи музичної драматургії з біографічними сценаріями видатних композиторських персоналій, то до *першої* групи слід зарахувати митців, що пройшли повний чи майже повний життєвий цикл, їх творче становлення відбувалося поступово, сягаючи апогею у період зрілості, після чого наступав певний спад вітальної та креативної енергії. На наш погляд, серед композиторів, драматургію життєвого шляху яких можна вважати хвилеподібною, слід згадати Ф. Ліста, Р. Вагнера, Дж. Верді,

Й. Брамса, А. Дворжака, М. Римського-Корсакова, П. Чайковського, Е.Гріга, Ж. Массне, С. Франка, Дж. Пуччіні, Р. Штрауса, А. Онеггера, Б.Бартока, С. Прокоф'єва, А. Шенберга, М. Лисенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, М. Колесси тощо. Ранній період їх творчості переважно був еkleктично – компілятивним, проходив під знаком учнівства, хворобливих пошуків самототожності, власного мистецького ЕГО. Натомість впродовж періоду творчого розквіту ці композитори демонструють масимальну повноту вияву індивідуальності. Митець у цей час досконало володіє фахом, сповнений сил та енергії, збагачений солідним життєвим досвідом, має власне, цілком сформоване бачення тих чи інших художньо-естетичних проблем. Продуктивність раннього еволюційного етапу доповнюється кристалізацією нового, яскраво самобутнього *зрілого* стилю. Творчим кредо, що об'єднує цих митців у фазу акме, є прагнення новаторства.

Яскравим прикладом є творча постать Й. Брамса, спадщина якого є надзвичайно чисельною та різножанровою. Симптоматичною рисою зрілого періоду його життєтворчості є тяга до монументалізму, в порівнянні з жанровою строкатістю раннього етапу та тенденцією до тотальної камералізації пізнього. Саме в час вікового й творчого акме на світ з'являються практично усі симфонічні опуси композитора. Симфонічна творчість є квінтесенцією зрілого стилю композитора, адже до написання своїх полотен митець підійшов у всеозброєнні майстерності. Своїми симфонічними опусами Й. Брамс переконливо утврдує власні естетичні ідеали та бачення шляхів розвитку європейського симфонізму. Не вступивши на шлях радикального новаторства, Й. Брамс відчував певну залежність від традицій минулого, але в той же час на їх основі зумів яскраво виявити свою творчу індивідуальність. На підставі вищесказаного дозволимо собі порівняти зрілість німецького романтика з поступовим виходом на вершину та заглибленням у кратер. Митець постійно повертається до витоків — камерність, що притаманна крайнім періодам його життєтворчості у межах зрілого виходить на поверхню у ліричних частинах сонатно-симфонічних циклів.

Наступний – *крецендуючий* – тип життєтворчої драматургії являє собою усічений варіант хвилеподібної – адже після зони тривалого, невпинного сходження до вершини і досягнення очікуваної кульмінаційної фази, поступового спаду, зазвичай, не відбувається.

Причини: фізична смерть (В. Белліні, Ж. Бізе, О. Скрябін, Г. Малер, К.-М. Вебер, М. Леонтович), важка недуга (Р. Шуман, М. Мусоргський, Ш. Гуно, Г. Вольф), психоемоційне вичерпання (Дж. Россіні, М. Глінка, М. Балакірев).

Все найбільш новаторське та натхненне, овіяне незбагненою геніальністю та самобутністю, створене Р. Шуманом у його численних циклах — фортепіанних та вокальних. Саме в межах циклічної форми найбільш повно та послідовно втілюється його надскладний екзистенційний образ. У цій формі з її вільною зміною настроїв та строкатістю контрастів композитор зумів найбільш органічно втілити особливості свого творчого «Я». Саме в пору зрілості ми можемо спостерігати найбільш органічну єдність змісту й форми. Про загальну формулу шляху Р. Шумана можемо говорити з певними заувагами, адже ми не знаємо, що могло би бути далі, якби не хвороба. Однак, досягнення зрілого професіоналізму композитора можна порівняти зі стрімкий злетом на пік гірської вершини.

Доповнимо класифікацію В. Бобровського ще одним типом життєтворчої драматургії, особливістю якої є відсутність учнівської фази. Йдеться про когорту композиторів - вундеркіндів, чий феноменальний талант фактично був позбавленим «хвороб учнівства». Творчий шлях відразу розпочинається акмічною фазою, під час якої риси індивідуальності виокреслюються і поглиблюються. Серед композиторів, що представляють дану типологічну групу, можна назвати В.- А. Моцарта, Ф. Мендельсона, Ф. Шуберта, Ф. Шопена, К. Сен-Санса, В. Барвінського, М. Скорика тощо.

Постать Ф. Мендельсона є вельми показовою в контексті міркувань про незмінність та стабільність індивідуального композиторського стилю, яка багато в чому пов'язана з феноменом вундеркінда та стрімким досягненням вершин творчого професіоналізму. Почавши писати музику в надзвичайно ніжному віці, в юнацтві він здійснив чимало доволі вдалих композиторських спроб, а вже у 17 років віці створив свій перший повністю зрілий опус — увертюру до «Сну літньої ночі». Досягнувши цієї вершини, стиль композитора впродовж усього життя практично не змінюється. На підставі проаналізованих у роботі увертюри до «Сну літньої ночі» та музики до комедії, твору зрілість композитора можна розглядати як широке акмічне плато.

Висновки. На завершення хочеться зазначити, що заявлена у

роботі багатовимірність категорії композиторської зрілості робить її винятково цікавим та надскладним предметом як суто музикознавчих, так і міждисциплінарних досліджень широкого проблемного діапазону. Окреслена проблемна ділянка — одна з найбільш актуальних та, водночас, контраверсійних у сучасному українському музикознавстві. Здійснений нами дискурс творчої зрілості композитора істотно поглиблює та збагачує усталені музикологічні підходи до позастильових факторів та стильових вимірів вершинної самореалізації представників різних епох та національних композиторських шкіл.

Література

1. Бобровський В. Функциональные основы музыкальной формы. Москва: Музыка, 1978. 332 с.
2. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. Москва: Изд. группа «Прогресс», «Культура», 1992. 414 с.
3. Маритен Ж. Ответственность художника. *Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе*. Москва: Политиздат, 1991. С. 171-228.
4. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєтворчості: Монографія. Львів: Сполом, 2008. 320 с.
5. Туровська Н. А. Ранній період композиторської творчості як феномен еволюційного процесу: автореф. дис. ... канд. мист. Львів, 2009. 20 с.
6. Фромм Э. Личность. *Психологическая типология*: Хрестоматия. Минск: Харвест, 2002. С. 257–319.
7. Чубак А. Позастильові та стильові виміри композиторської життєтворчості: дис. ... канд. мист. Львів, 2017. 206 с.

References

1. Bobrovskiy, V. (1978) Funkcionalny osnovy muzykalnoy formy. Moskva: Muzyka. 332 s. [in Russian]
2. Mamardashvili, M. (1992). Kak ya ponimayu filosofiyu. Moskva: Izd. Gruppy «Progress», «Kultura». 414 s. [in Russian]
3. Mariten, Zh. (1991) Otvetstvennost' hudozhnika. *Samosoznanie evropeiskoi kul'tury XX veka: Mysliteli i pisateli Zapada o meste kul'ury v sovremennom obshchestve*. Moskva: Politizdat. S. 171-228 [in Russian].
4. Savytska, N. (2010) Hronos kompozytorskoï zhyttietvorchosti. Lviv: Spolom. 320 s. [in Ukrainian]
5. Turovska, N. (2009) Ranniy period kompozytorskoï tvorchosti yak fenomen evolyutsiynogo protsesu; avtoref. dys. ... kand. myst. Lviv. 20 s. [in Ukrainian]
6. Fromm, E. (2002) Lichnost'. *Psihologicheskaya tipologiya*: Hrestomatiya. Minsk: Harvest. S. 257 – 319 [in Russian].
7. Chubak, A. (2017) Pozastyliovi ta styliovi vymiry kompozytorskoï zhyttietvorchosti: dys. ... kand. myst. Lviv. 206 s. [in Ukrainian]

Antonina Chubak – Candidate in Art Criticism (PhD), Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko, Lviv (Ukraine). E-mail: kot_tonya@ukr.net
ORCID 0000-0003-1207-312X

Olha Katrych – Candidate in Art Criticism (PhD), Professor, Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko, Lviv (Ukraine). E-mail: olya.katrych@gmail.com
ORCID 0000-0002-2222-1993

The phenomenon of the composer's creative maturity: typological aspects

The proposed article, based on the ideas of "age-related musicology", initiated by Natalia Savytska, demonstrates a qualitatively new approach to the interpretation of a complex and dichotomous phenomenon of the composer's creative maturity. Taking into account the concept of V. Bobrovsky, declared by scientists in the work "Functional foundations of musical form", our own typology of the phenomenon of composer's maturity is proposed. To the first group we consider it expedient to include artists, the drama of whose life path can be interpreted as wavy. If the early period of their work took place mainly under the sign of discipleship, then during the period of creative flourishing, these composers demonstrate the maximum completeness of the manifestation of artistic individuality. A striking example is the work of J. Brahms, who at the stage of maturity found its most organic embodiment in symphonic genres - the quintessence of his mature style. The second group (crescendo type) includes artists whose life-creating drama, after a long and relentless ascent to the top and reaching the expected culminating phase, breaks off from various pitfalls - death, illness, psycho-emotional exhaustion. Exemplary in this context is the figure of R. Schumann, whose achievement of mature professionalism can be compared with a rapid rise to the top of a mountain peak. The third group is characterized by the absence of the student phase. This is a cohort of prodigy composers, whose phenomenal talent has been deprived of student search. In the context of considerations about the immutability and stability of individual composer's style, the figure of F. Mendelssohn is indicative, who at the age of 17 created his first fully mature opus - an overture to "Summer Night's Dream", after which the composer's style remained virtually unchanged throughout life. To consider his creative maturity as a wide acmic plateau.

Key words: creative maturity, composer's personality, typology, dramaturgy of life-creative way.

Стаття поступила до редакції 10.01.2020, прийнята до друку 10.02.2020.